

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

MAGYAR Tudomány

A TARTALOMBÓL:

Az anyag legújabban felfedezett építőköve:
a top-kvark

*

A kiegyezés kori polgárosodás és a liberális
sajtó kétarcúsága

*

Az informatika fejlődésének hatása a sta-
tisztika elméletére és gyakorlatára

*

Magyar szókincs a könyvnyomtatástól nap-
jainkig — számítógépre tervezve

*

Iparvállalatok a tudományos kutatás világ-
piacon

*

Rangsorolás vagy pályázati rendszer?

1

985

ÁLLAMI- ÉS JOGTUDOMÁNYI
INTÉZET

Könyvtári növedéknapló

19. ⁸⁹ .év . . . 6716 .sz.

MAGYAR Tudomány

A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője
XCII. kötet — Új folyam XXX. kötet 1. szám
1985. január

✱

FŐSZERKESZTŐ
Straub F. Brunó

✱

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Barta György, Beck Mihály, Berényi Dénes, Eörsi Gyula, Hajdú Péter,
Hermann István, Hollán Zsuzsa, Ránki György, Stefanovits Pál, Vámos Tibor

✱

SZERKESZTŐK

Csató Éva, Rejtő István, Szentgyörgyi Zsuzsa

A SZÁM SZERZŐI:

ARANYI ATTILA főosztályvezető-helyettes (KSH); BECK MIHÁLY, az MTA rendes tagja, egy. tanár (KLTE); HEXENDORF EDIT, a nyelvtudomány kandidátusa, tud. főmunkatárs (MTA Nyelvtudományi Intézete); LOMNICZI BÉLA, az állatorvostudomány kandidátusa, igazgatóhelyettes (MTA Állatorvostudományi Kutatóintézete); MACH PÉTER, a közgazdaságtudomány kandidátusa, egy. docens (Janus Pannoniusz Tudományegyetem); MOLNÁR ILONA, a nyelvtudomány kandidátusa, tud. főmunkatárs (MTA Nyelvtudományi Intézete); NAGY ELEMÉR, a fizikai tudomány doktora, tud. tanácsadó (MTA Központi Fizikai Kutatóintézete); NÁRAY-SZABÓ GÁBOR, a kémiai tudomány doktora, osztályvezető (CHINOIN); NÉMETH G. BÉLA, az MTA lev. tagja, főigazgató (ELTE Központi Könyvtára); ORMAI LÁSZLÓ főosztályvezető (KSH); PAPP FERENC, az MTA lev. tagja, egy. tanár (KLTE); SCHUBERT ANDRÁS osztályvezető (MTA Könyvtára); STRAUB ELEK osztályvezető (KSH); URAY GÉZA, a nyelvtudomány kandidátusa.

SZERKESZTŐSÉG

1051 Budapest, Münnich Ferenc u. 18. Tel.: 119—287

Terjeszti a Magyar Posta. Elfizethető bármely postahivatalnál, kézbesítőnél, a Posta hírlapüzleteiben, a POSTA KÖZPONTI HÍRLAPIRODÁ-nál (PKHI 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a PKHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámára; az AKADÉMIAI KIADÓ-nál (1363 Budapest, Alkotmány u. 21., Pénzforgalmi jelzőszám: 215-11482) és az AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT-ban (1368 Budapest, Váci utca 22.). Példányonként megvásárolható a Posta hírlapüzleteiben és minden nagyobb utcai elárúsfőhelyen, az AKADÉMIAI KIADÓ-nál és az AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT-ban. Külföldön terjeszti a KULTURA Külkereskedelmi Vállalat H-1389 (Budapest 62 Postafiók 149)

MAGYAR Tudomány

A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője
XCII. kötet — Új folyam XXX. kötet — 1985

FŐSZERKESZTŐ

Straub F. Brunó

*

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Barta György, Beck Mihály, Berényi Dénes, Eörsi Gyula, Hajdú Péter, Hermann
István, Hollán Zsuzsa, Ránki György, Stefanovits Pál, Vámos Tibor

*

SZERKESZTŐK

Csató Éva, Rejtő István, Szentgyörgyi Zsuzsa

Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest

NEMZETISÉGI KULTÚRA ÉS NEMZETISÉGI POLITIKA MAGYARORSZÁGON

Közismert tény, hogy kontinensünkön alig található olyan ország, amelynek területén ne volnának nemzeti, nyelvi kisebbségek, az államalkotó többségtől eltérő etnikumok. A nemzetiségi kérdéssel, mint a politika és a kultúra sajátos megjelenési formájával, így valamennyi érintett helyen szembetaláljuk magunkat. A tágabb értelemben vett nemzetközi kapcsolatokon pedig nemcsak államok, hanem népek, nemzetek kapcsolatát is kell értenünk. Az 1985 őszén Budapesten folyó Európai Kulturális Fórumon e témakör is helyet kapott — a Magyar Tudomány három kutató közös tanulmányával kíván az eseményhez csatlakozni. Írásuk azt példázza, hogy a nemzetiségi problematika, mint a múltban és jelenben népeket sokszor szembeállító jelenség, hogyan válhat valóban a népeket összekötő tényezővé.

A magyarországi nemzetiségek általános jellemzői

Magyarország az európai kontinens azon államai közé tartozik, amelynek területén viszonylag csekély számú nemzetiség él. Terminológiánk a *nemzetiség* fogalmát megkülönbözteti az *állampolgárétól*. Azokat a közösségeket, amelyeket mi a nemzetiségi szóval jelölünk, a nemzetközi jog és a nemzetközi szervezetek szóhasználata gyakran *nemzeti*, illetve *nyelvi kisebbségeknek* nevezi. Hazánkban négy fő nemzetiségi csoportot ismerünk: a németeket, a szlovákokat, a románokat és a délszlávokat. (Az utóbbi elnevezés összefoglaló megjelölője az országban élő horvátoknak, szerbeknek és szlovénoknak.)

A legutóbbi, 1980-as népszámláláson 70 500 fő, az ország összlakosságának kevesebb mint 1%-a vallotta magát nem magyar nemzetiségűnek. A magukat nem magyar anyanyelvűnek nyilvánító magyar állampolgárok száma ennek majdnem kétszerese: 130 000 fő. A tudományos célzatú magánkutatói becslések és a nemzetiségi szövetségek becslései pedig ennél is több, a „nemzeti kisebbségek kultúrája iránt érdeklődő” személyt tartanak nyilván. A hivatalos magyarországi nemzetiségpolitika a nemzetiségi kulturális szükségletek és igények meghatározásában a szövetségek becsléseiből és az országban élő különféle etnikumok tényleges nyelvi, kulturális és tudati jellemzőiből indul ki.

A négy magyarországi nemzeti kisebbség egyike sem él szoros településformában, etnikailag homogén területen; többnyire a magyar lakossággal keverten települnek a városokban és a falvakban. Szórvány jellegű földrajzi elhelyezkedésük részben az utóbbi évtizedekben felgyorsult lakosság-mozgás (mobilitás, migráció) eredménye, részben pedig eredeti beköltözésük, betelepülésük sajátosságait mutatja. Nemzetiségeink zömmel a 17–18. század fordulóján kerültek Magyarország mai területére; letelepedésük időpontja és történelmi körülményei mai etnikai jellemzőikben, így nyelvük jelenlegi állapotában is tükröződnek. Többnyire a sztenderdizált irodalmi nyelv létrejötté előtt élő nyelvük (nyelvjárás) általában archaikus nyelvi változat,

amely az országon belül sem alkot egységet és erősen különbözik az irodalmi nyelvtől. Ezek a sajátosságok a magyarországi nemzetiségi művelődési tevékenység irányítását, benne az iskolarendszer fejlesztését, különleges igények és megoldandó módszertani feladatok elé állítják.

Nemzetiségi jogok és a politikai intézményrendszer

Földrajzi elhelyezkedésükből és számarányukból következően a nemzetiségeknek lehetetlen területhez kötődő kisebbségi jogokat és politikai intézményeket, pl. regionális önkormányzatot adni. Mivel a nemzetiségi lakosság szóróványtelepülés formában él, Magyarországon — mint több más, hasonló adottságú országban is — nem területhez, hanem közösséghez kötődő, kollektív jogokra van szükségük. Ezek a jogok mindenekelőtt azt jelentik, hogy a magyarországi jogrendszer nemcsak az állampolgárok egyenlőségét ismeri el, hanem az ország területén élő nemzetiségek, valamint nyelvük és kultúrájuk egyenlőségét is. Nemcsak azt biztosítja, hogy valakit egyénileg nem érhet hátrány származása, anyanyelve, nemzetisége miatt, hanem ezen túlmenően sajátos jogokat is megfogalmaz a különféle közösségek számára „kollektív egyenlőségük” megtartására. Az egyéni állampolgári jogegyenlőséget és a nemzetiségi csoportjogokat garantálja az ország alkotmánya, valamint a különféle törvények: a tanácsörvényről, az oktatási és a közművelődési törvényen át a polgári törvénykönyvig.

A Magyarországon élő kisebbségek az államigazgatás és a közelet fórumain is használhatják anyanyelvüket, képviselőik vannak az országgyűlésben; a vegyeslakosságú területeken számarányuknak megfelelően foglalnak helyet a községi és megyei tanácsokban, a helyi közigazgatásban. A hazánkban 1985 júniusában lezajlott parlamenti és tanácsi választásokon az új választójogi törvény szerint országos és helyi listákon indultak a jelöltek. A négy nemzetiség egy-egy képviselőjét a társadalom különféle szektorait és erőit reprezentáló 35 fő országos listán választották be a parlamentbe. Rajtuk kívül a kötelezően két vagy több jelöltet tartalmazó helyi listákról is bekerültek még nemzetiségiek — mint egy-egy választókerület képviselői —, a magyar országgyűlésbe.

A Magyarországon élő nemzetiségek alkotmányban rögzített egyenlőségének gyakorlati megvalósulását állami intézményeken és társadalmi szervezeteken keresztül biztosítjuk.

A nemzetiségekkel foglalkozó legmagasabb állami szerv a *Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Öndóltó Osztálya*. Ellátja a nemzetiségi oktatásügy, a nemzetiségi közművelődés szervezését és irányítását, valamint a nemzetiségi szövetségek állami felügyeletét. E feladatok ellátásában segíti az 1972-ben létrehozott *Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság*, amely a Külügy-, a Művelődési és a Pénzügyminisztériumnak, a Minisztertanács Tanácsi és Tájékoztatási Hivatalának, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának és Társadalomtudományi Intézetének, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának, a KISZ KB-nak és a négy nemzetiségi szövetségnek a képviselőiből áll.

Feladata javaslattétel

- a nemzetiségi politika általános irányelveire,
- a nemzetiségi oktatás és közművelődés fejlesztésére, problémáinak megoldására,
- az állami szervek és társadalmi szervezetek nemzetiségekkel kapcsolatos tevékenységének összehangolására, beleértve a munkatervek végrehajtását és az anyagi eszközök felhasználását. A bizottság évente 1–3 alkalommal ülésezik.

Nemzetiségi politikánk gyakorlati megvalósítói a nemzetiségek által is lakott megyék és települések *tanácsi szervei*. 19 megyénkből 18-ban élnek szétszórtnan, kisebb-nagyobb

számban nemzetiségek: a legtöbben Baranya, Vas, Békés, Csongrád és Bács-Kiskun megyében. A kisebbségi létből, szörványtelepülésükből és általában kevésbé fejlett nemzeti tudatukból eredő hátrányos helyzetük felszámolására, a velük való fokozott törődésre, problémáik megoldására és nemzetiségi politikánk minél eredményesebb gyakorlati megvalósítására alakultak meg 1971-től, de zömmel az évtized végén a megyei *Nemzetiségi Bizottságok*. Ezek közül 8 a megyei tanácsok, 10 pedig a népfrontbizottságok javaslattevő, összehangoló és ellenőrző, nemzetiségi érdekképviseleti testületeként működik. A legutóbbi időben 2 városi tanács (Bonyhád, Mohács) mellett 5 baranyai községben is alakult nemzetiségi bizottság. E bizottságok működési területének kialakításában úttörő szerepe volt Baranya és Vas megyének; ez utóbbiban már az 1960-as évek elején, az országban elsőként jöttek létre — az akkor még járási — nemzetiségi bizottságok, de a művelődéstügyet messze meghaladó komplex feladatokat, így a regionális gazdasági fejlesztés megoldására is. Az általános gyakorlat szerint a megyei közművelődési bizottságoknak van nemzetiségi albizottságuk, és a művelődési osztályok egy-egy munkatársa foglalkozik a nemzetiségi oktatás és/vagy közművelődés ügyeivel.

A nemzetiségi bizottságok állandó munkakapcsolatban állnak a megyei tanácsok szakigazgatási szerveivel és bizottságaival, figyelemmel kísérik a nemzetiségi települések infrastrukturális-kommunális ellátottságát, a fejlesztési tervek végrehajtását, a nyelvoktatás és közművelődés helyzetét (művészeti csoportok, könyvtárak, író-olvasó találkozó, olvasótáborok), segítik a nemzetiségi hagyományok, népművészeti emlékek megőrzését, tájházak (helyi történelmi-néprajzi gyűjtemények) létesítését, gondoskodnak a kétnyelvű feliratok elhelyezéséről, pótlásukról, bővítésükről; ellenőrzik és segítik a helyi tanácsokat nemzetiségekkel kapcsolatos feladataik ellátásában, a lakossággal való jó kapcsolatok kialakításában, véleményezik a nemzetiségi képviselők kiválasztását, ellenőrzik arányukat a különféle választott testületekben, részt vesznek a nemzetiségi napok megrendezésében és jelentősen hozzájárulnak a szomszédos népek közötti kölcsönösen előnyös kapcsolatok (kishatárforgalom) kiépítéséhez és bővítéséhez.

A bizottságok jó munkakapcsolatot alakítottak ki a megyei és községi állami szervekkel és társadalmi szervezetekkel, azok megbecsült partnereivé, a helyi politika és regionális fejlesztés alakításának cselekvő részeseivé váltak; véleményüket, javaslatukat figyelembe veszik, s egyre eredményesebben képviselik a nemzetiségi lakosság érdekeit.

A nemzetiségi szövetségek

A „Magyarországi Délszlávok, Szlovákok, Románok és Németek Demokratikus Szövetsége”-i a II. világháború utáni években alakultak meg, a fenti sorrendben, élve az alkotmány 65. § (2) bekezdésében biztosított egyesülési-szervezkedési joggal. Mint társadalmi szervezetek, a Hazafias Népfront szervezeti egységébe épülnek be, főtitkáraik tagjai a HNF Országos Tanácsának — az a szövetségek politikai-érdekvédelmi szerepének elismerését jelenti. A korábban 4, majd 5 évenként összeülő kongresszusaik választják meg a szövetségek országos választmányait és főtitkárait; az előbbieket az elnökségek és a bizottságok (közművelődési, anyanyelvoktatási, néprajzi-hagyományőrző, sajtó- és kiadványügyi valamint ifjúsági) tagjait.

Az alkotmányban biztosított kollektív jog gyakorlati megvalósításaként a szövetségek a nemzetiségek *érdekképviseleti szervei és kulturális központjai*, amelyeknek fontos szerepük van a nemzetiségi lakosság kulturális-népművészeti tevékenysége szervezésében, hagyományai megőrzésében és ápolásában, az anyanyelv oktatásának-tanulásának és használatának előmozdításában, politikai szervező és nevelőmunkát fejtenek ki a szocializmus építése, a magyarokkal és a szomszédos népekkel való baráti együttélés, együttműködés érdekében.

A nemzetiségi szövetségeknek a nemzetiségeket érintő összes kérdésben — legyen az gazdasági, területfejlesztési, oktatási vagy kulturális — valamennyi állami szervnél és társadalmi szervezetenél javaslattevő és konzultatív joga van.

A nemzetiségek által is lakott területeken tevékenységi körük kibővül, egyre közelebb kerül a mindennapi élethez. Jó példa erre a nemzetiségi jellegű települések termelőszövetkezeti elnökeivel való kapcsolatfelvétel, valamint a német és a délszláv szövetség választmányi tagjait tömörítő két baranyai munkacsoport megalakulása.

Mivel a szövetségeknek helyi szervezeteik nincsenek, megyei és községi szinten a Hazafias Népfront szervezeti keretében végzik politikai és kulturális szervező-nevelő munkájukat.

A Magyar Népköztársaság a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, a közép- és felsőfokú oktatással, valamint a felnőttnevelés és az ösztöndíjrendszer fejlesztésével valósítja meg minden magyar állampolgár művelődéshez való jogát. A kisebbségek körében folyó oktatási, közművelődési és művészi alkotó tevékenység hazánkban több évszázados múltra tekinthet vissza. Itt nem vállalkozhatunk többre, mint az utóbbi évtizedek legfontosabb állomásainak, eredményeinek a számbavételére, a jelenlegi kulturális intézményrendszer felvázolására.

Oktatási rendszerünk valamennyi lépcsőfoka hordoz nemzetiségi vonatkozásokat. Magyarországon az óvodai nevelés és az iskolai nevelés-oktatás nyelve a magyar, valamint a Magyar Népköztársaságban beszélt minden nemzetiségi nyelv. A mai intézményrendszer gerince az 1945-öt követő évtizedben alakult ki, de azóta is folyamatos változásokon megy keresztül. A nemzetiségekhez tartozó gyermekek anyanyelvükön, illetve két nyelven — anyanyelven és magyarul — tanulhatnak, a nemzetiségi nyelvek az oktatás valamennyi fokán elsajátíthatók. Az oktatási intézmények alapvető típusait tehát a kétnyelvű és nyelvet oktató óvodák, iskolák képviselik.

Az 1984/85. tanévben 247 nemzetiségi óvoda működött Magyarországon. Ezek közül 132 német, 53 szlovák, 43 horvátszerb*, 15 román és 4 szlovén területen. Az óvodák heti két nemzetiségi napjukon biztosítanak anyanyelvi légtört a gyermekek számára a környezetismereti, az ének-zene és az irodalom tárgyú célzott foglalkozásokon. A rendelkezések lehetőséget adnak a hét többi napján is anyanyelvű foglalkozásokra. Az óvodák 15—20 éve megfigyelhető dinamikus fejlődése ellenére a nemzetiségi általános iskolák csaknem egynegyedének első osztályába a gyermekek óvodai nyelvi előkészítés nélkül lépnek.

A 294 nemzetiségi nyelvet oktató általános iskola között 176 német, 76 szlovák, 52 szerbhorvát, 8 román és 5 szlovén található. Ezekben az intézményekben hetente többórás, kötelező jellegű nyelvi és irodalomoktatás folyik a kisebbségek anyanyelven. A másik, ún. *kétnyelvű iskolatípusban* a reál tárgyakat magyar nyelven tanítják (a szakkifejezések nemzetiségi nyelvű ismertetésével), a humán tantárgyakat pedig anyanyelven. Ez utóbbi iskolákból jelenleg 18 dolgozik az országban: 7 horvátszerb, 6 román és 5 szlovák környezetben. Mivel a nemzetiségi iskolák mintegy harmadrésze ezernél kisebb lélekszámú településen működik, külön feladat az ebből következő pedagógiai és egyéb hátrányok csökkentése. Önálló kétnyelvű nemzetiségi gimnáziumból vagy tagozatból 8 áll nemzetiségeink rendelkezésére. Közülük 3 német, 2—2 horvátszerb és szlovák, 1 pedig román. *Óvodai szakközépiskolai* hálózatunk 1 szlovák és 1 német iskolát is magában foglal. A kisebbségi középiskolák többségében folyó munka az országos átlagnál magasabb színvonalú, amit a továbbtanulók aránya is igazol.

A magyarországi felsőoktatási rendszer a kisebbségek számára számos anyanyelvű képzési formát biztosít. A szlovének kivételével minden nemzetiség részére képeznek szakembereket anyanyelvoktatással 1—1 *felsőfokú óvónőképző intézetben*. Ugyanez mondható el az általános iskolák alsó tagozatainak oktató tanítók képzéséről. Az intézményhálózat kulcsfontosságú tagjai a pécsi és szegedi *tanárképző főiskolák*: az elsőben német és horvátszerb a másodikban román és szlovák tanszék működik, amelyeknek hallgatói végzés után a nemzetiségi általános iskolák 5—8. osztályában fognak anyanyelvet tanítani. A hazai szlovének pedagógusai Szombathelyen szerezhetnek tanári oklevelet. A tanárjelöltek részképzése az anyanemzetek főiskoláin folyik. A budapesti *tudományegyetem* német, szláv és román tanszéke szintén fogad nemzetiségi diákokat. Több mint egy évtizede a kisebbségi fiatalok a nyelvi nemzetek felsőoktatási intézményeiben is folytathatják tanulmányaikat. A *külföldi ösztöndíjasok* jelentős hányadát a nem pedagógus szakosok teszik ki, mivel az anyanyelven folyó felsőfokú stúdiumok ilyen formái — a kis létszám miatt — belátható időn belül Magyarországon nem alakíthatók ki.

A kisebbségi oktatásügy kérdéseivel a négy nemzetiségi szövetségen kívül további állami és társadalmi intézmények, szervezetek is foglalkoznak. Ilyen pl. a Művelődési

*Mivel a hazai délszlávok mintegy 90%-a horvát nemzetiségű, az utóbbi években a horvátszerb elnevezés honosodott meg, bár bizonyos intézmények neve őrzi még a hagyományos szerbhorvát jelzést.

Minisztérium 1968-ban újjáalakult Nemzetiségi Önálló Osztálya, az Országos Pedagógiai Intézet Nemzetiségi Osztálya 1969 óta, a Magyar Pedagógiai Társaság 1973-ban létesült nemzetiségi szakosztálya, valamint a Hazafias Népfront pedagógiai munkabizottsága. A tankönyvellátás legfőbb szerve a budapesti Tankönyvkiadó nemzetiségi szerkesztősége, amely szorosan együttműködik az anyanemzetek megfelelő intézményeivel.

Ellentétben a sok más országban tapasztalható tendenciával, hazánkban a nemzetiségi közsoktatás — az intézmények és a gyereklétszám tekintetében folyamatos mennyiségi növekedésről számolhat be. Amíg az anyanyelvi alsó- és középfokú oktatásban részt vevő diákok száma 1968-ban 21 615 volt, az elmúlt évben már 55 004 fő látogatta az óvodákat és az iskolákat. Ebben az időszakban jelentek meg a kisebbségi oktatás alapdokumentumai, az ezek megvalósításához szükséges tankönyvek, az első audio-vizuális eszközök, szerveződött meg a szakfelügyelet, újabb iskolákat és diákotthonokat nyitottak.

A mennyiségi felfutást természetszerűleg *minőségi problémák* kísérik. Ezek megoldására 1985-ben átfogó minisztériumi tervezet készült, amely a rendszer kiegészítését, korszerűsítését célozza. A népgazdaság soron következő, VII. ötéves tervében, az elképzelés szerint, mind a tárgyi feltételek, mind a struktúra terén jelentős előrelépés várható. A nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskolák körét német és szlovén intézményekkel egészítik ki. A működő iskolák közül egy-egy országos beiskolázásában minden nyelvterületen kialakítják annak a feltételét, hogy párhuzamos osztályok indításával *valamennyi tantárgy* esetében meglegyen a lehetőség az *anyanyelvű oktatásra*. A tapasztalatok birtokában kerülhet sor a kétnyelvű iskolák későbbi, széles körű korszerűsítésére.

A körzetközpontokban működő nyelvoktató iskolák egy részét (mintegy 30-at) fokozatosan kétnyelvűvé kívánják fejleszteni. A tananyag és a tankönyvek folyamatos korrekciójával erősítik a nemzetiségek reális önismeretét megalapozó, az azonosságtudat kifejlődését előmozdító műveltségtartalmat. A tervidőszakban új, modern épületet kap a budapesti 12 évfolyamos szlovák iskola és kollégium, korszerűsítik és bővítik a fővárosi szerbhorvát iskolát és kollégiumot, s új, önálló diákotthonot kap Budapesten a német gimnáziumi tagozat is. Ideális nemzetiségi környezetet jelent majd az a Bajára tervezett oktatási komplexum, amelyben az óvodától az érettségiig, bentlakással tanítják a német nemzetiség diákjait. A pedagógusképzés célszerű átszervezésével, az oktatói kar bővítésével, anyanemzeti lektorok alkalmazásával fokozatosan javítani szeretnék az egyes területeken meglévő szakemberhiányt. A főiskolák nemzetiségi tanszékein folyó tudományos kutatómunka fejlesztését is előirányozták.

Az oktatásügy mint a kisebbségek „újratermelésének”, identitástudatuk megerősítésének sarkköve számos lehetőséget nyújt a nemzetközi együttműködésre. Bár néhány biztató, megvalósult példáról tudunk — határ menti iskolák kapcsolata, pedagógusjelöltek részképzése anyanemzeti intézményekben, szakmai továbbképzés külföldön, tankönyvírás —, úgy érezzük, messze nem kihasználtak ezek a lehetőségek. A szomszéd országokban élő magyarság több milliós tömege és a magyarországi nemzetiségek hídszerepét ezen a területen is erősíteni szeretnénk.

A *nemzetiségi közművelődés* a magyarországi közművelődés szerves része, céljai annak keretében valósulnak meg, országos és tájrendezvényei szervesen illeszkednek a hazai rendezvények sorába. A kisebbségi kultúra összetevői között a tradíció és az innováció elemei egyaránt megtalálhatók, ezek egészséges aránya nehezen kétségbe vonható szerepet játszik a nemzetiségek kollektív azonosságtudatának megőrzésében, fejlesztésében.

A hagyományok, népszokások ápolásán alapuló kisebbségi művelődési élet a délszlávoknál, szlovákoknál és románoknál a felszabadulástól kezdve, a németeknél pedig az 1950-es évek első felétől indult erőteljes kibontakozásnak, s azóta figyelemre méltó eredményeket mutathat fel.

Hagyományörző népi együttesek (összesen mintegy 150), élükön a Fáklya Nemzetiségi Központi Táncegyüttessel, határainkon innen és túl öregbítik a magyarországi táncművészet jó hírét. A nemzetiségi népművészeti tevékenység föllendülésére különösen ösztönzőleg hatott az országos „Röpülj, páva” mozgalom a 60-as évek végétől. Hatására a kisebbségi énekkarok, népdalkörök száma többszörösére emelkedett (jelenleg 140 körüli kórusról tudunk), ami azt is indokolta tette, hogy a Kórusok Országos Tanácsán belül nemzetiségi albizottságot hozzanak létre. A táncsoportok és énekkarok munkáját sokbelyűt (kb. 110 településen) *népi zenekarok* segítik. Itt kell megemlítenünk a Népművelési Intézet nemzetiségiek számára is szervezett tánc- és kórusvezetői, színjátszó-rendezői tanfolyamait, valamint a koreográfusok, karnagyok, zenészek külföldi tapasztalatszerző utazásait is.

A hagyományörzés frekvenciált területe a folklór és a tárgyi emlékek gyűjtése, illetve múzeumi bemutatása. A magyar néprajztudomány kialakulásától fogva az ország minden népének történetét, kultúráját, társadalmát kutatja. Az etnográfiai gyűjtésnek az utolsó másfél évtizedben jól bevált formái a nyári *helytörténeti-néprajzi gyűjtőtáborok*, amelyeket többnyire anyanyelven, nemzetiségenként évente 1–3 helyszínen és csoportban, egyhetes időtartammal rendeznek. Résztvevői nemzetiségi értelmiségiek, főiskolások, gimnazisták. A felgyűjtött anyag a nemzetiségi szövetségek és/vagy a területileg, illetve nemzetiségi szerint illetékes múzeumok állományát, archívumát gyarapítja. Egy 1974-ben hozott művelődési minisztériumi állásfoglalás alapján *nemzetiségi bázismúzeumok* létesültek mind a négy kisebbség számára: a németeké Tatán, a délszlávoké Mohácson, a szlovákoké és románoké Békéscsabán. A hazai szlovénység tárgyi-szellemi kultúrájának gyűjtése Szombathely és Szentgotthárd múzeumában összpontosul. A bázismúzeumok az adott nemzetiségre vonatkozó országos gyűjtői feladatkört látnak el, munkatársai döntően kisebbségi származásúak, s fennállásuk óta jelentős tudományos és közművelődési funkciói töltöttek be. Segítségükkel, vagy helyi erőkből, számos településen *tájézások, falumúzeumok, helytörténeti és magángyűjtemények* alakultak. A *Magyar Néprajzi Társaság* kebelén belül 1974 óta nemzetiségi szakosztály működik.

A csoportos nemzetiségi önművelés további lehetőségét hordozzák az ún. *honismereti szakkörök*, amelyek többnyire pedagógusok vezetésével a kisebbség lakta települések, régiók helytörténetét, ipar- és munkásmozgalom történetét, néphagyományait, művelődési életét is feldolgozzák. A szakkörök mellett *egyéni önkéntes gyűjtők* is segítik a szűkebb pátria megismerését célzó honismereti munkát. Évente mintegy 15 *nemzetiségi olvasótábor* rendeznek a kisebbségi általános és középiskolás korosztály számára, melyek kétnyelvű programjában az irodalom mellett súlyponti szerepet kap a nemzetiségek sajátos kultúrája, hagyományai, az anyanyelvetekkel, illetve többségi nemzettel való kapcsolat. Mind a honismereti, mind az olvasótábori mozgalom gazdája hazánkban a Hazafias Népfront.

Az anyanyelv- és kultúra-ápolás, a nemzetiségi tudat-megőrzés lényeges színterei a *nyelvművelő klubok*. Szervezeti kereteik, foglalkozási lehetőségeik annyira rugalmasak, hogy a falvakon kívül számos ipari központban, városban is létesültek ilyen közösségek (számuk országosan ma már megközelíti a 100-at). Sokszor a klubokhoz kapcsolódva, szintén anyanyelvi funkcióit töltöttek be az *öntevékeny színjátszó csoportok* és *irodalmi színpadok* (mintegy félszáz ilyen tartanak nyilván nemzetiségi területen). Néhány éve hivatásos színészekből Tolna megyében *német nyelvű bemutató színpad* is alakult. A hagyományápolás és a nívós társas szórakozás elemeit egyesítik a főként délszláv és román

folklórkineset felhasználó *nemzetiségi táncházak*. A nemzetiségi kultúra hagyományos értelmezésének meghaladásához vezető úton fontos állomást jelent a német és szlovák szövetségek támogatásával kibontakozó *képzőművészeti tevékenység*.

A nemzetiségi nyelvvelés állami támogatásának egyik legjelentősebb formája azokban az intézkedésekben valósul meg, amelyek 1969-ben vették kezdetüket a hosszú ideig stagnáló *nemzetiségi könyvtárügy* fejlesztésére. Azóta épült ki a *báziskönyvtárak hálózata*, amelynek tagjai a körzetükbe tartozó kisközségek könyvtári ellátását intézik. Jelenleg 6 német, 4–4 szlovák és délszláv, valamint 1 román báziskönyvtár fogja össze a 365 kisebbséglakta település könyvtári munkáját. A nemzetiségi könyvtárak állománya állami könyvvásárlás, valamint *nemzetközi könyv-ajándékcseré* útján gyarapodik. Ez utóbbi forma egyaránt szolgálja a hazánkban élő nemzetiségek, valamint a szomszédos országokban élő magyarság közművelődési érdekeit. A báziskönyvtárak szakmai-módszertani irányításának feladata korábban a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1979 óta pedig a budapesti *Állami Gorkij Könyvtár*ra hárul. Ez utóbbi intézményben szerkesztik a *Nemzetiségi Új Könyvek* c. időszakos kiadványt, amely az anyanyelvi könyveit is tartalmazó ajánlójegyzékként szerepel kisebbségeink könyvtárai számára.

A *Tankönyvkiadó* nemzetiségi szerkesztősége, a nemzetiségi iskolakönyvek megjelenetése terén szerzett több évtizedes tapasztalatokra építve, 1975 óta a kisebbségek szépirodalmi, néprajzi, tudományos-ismeretterjesztő és más műfajú kiadványainak is a legfőbb gondozója. Az évről évre növekvő számú kötet és fejlődő publikációs lehetőség, valamint a határon túli érdeklődés a nemzetiségi írók tevékenységére is ösztönzőleg hat. A *nemzetiségi szövetségek* is adnak ki műsorfüzeteket, módszertani kiadványokat a helyi kultúrmunka segítésére, egyes szövetségek az anyanyelvi írástudókat *irodalmi szekcióban* tömörítik. Ez utóbbiak számára alakulófélben van a *Magyar Írók Szövetségében* is egy *nemzetiségi szekció*.

A nemzetiségek anyanyelvi tömegtájékoztatásában, a művelődés ösztönzésében alapvető szerep hárul a 4 kisebbség összesen 11 000 példányban megjelenő *hetilapjaira*: a német *Neue Zeitung*ra, a szlovák *Ludové Noviny*ra, a horvát-szerb-szlovén *Narodne Novine*re és a román *Foaia Noastră*-ra. Valamennyi nemzetiség évente megjelenő krónikái, kulturális-irodalmi-ismeretterjesztő fórumai a *kalendáriumok*, amelyek iránt az anyanyelvi közérdeklődés is nagy az érdeklődés. A fentiekben kívül a németeknek irodalmi (*Literarischer Rundbrief*), a románoknak *néprajzi és művelődéstörténeti folyóiratai* (*Izvorul és Timburi*) jöttek létre az elmúlt években. Mind a központi, mind a körzeti *rádióadók* jelentős heti óraszámú sugároznak nemzetiségi műsorokat. Az utolsó évtizedben realizálódott a Magyar *Televízióban* nemzetiségi adások rendszeresítése, egyelőre szerény terjedelemben: kisebbségenként havi egy alkalommal. Ugyanerre az időszakra esik a Magyar Hangszergyártó Vállalat kezdeményezése az egyes kisebbségek népdalainak, hangszeres népzenejének önálló *nagylemezek*re való közzétételére.

Ha tendenciájában némiképp csökkenő jelentőséggel is, de még hosszú ideig tagadhatatlan szerepet játszik a nemzetiségi nyelv és kultúra megőrzésében a *vallás*. Országunkban a kisebbséglakta községek és városok templomaiban sokhelyütt találkozhatunk anyanyelvű istentiszteletekkel, szertartásokkal, egyházművészeti gyűjteményekkel. A határ két oldalán működő egyházak között nem egy esetben szoros kapcsolat alakult ki.

A kisebbségi, többségi és anyanyelvi művészeti csoportok, tudományos szakemberek találkozását, az összekötő szálak erősítését szolgálják a rendszeresen visszatérő *regionális, országos és nemzetközi kulturális rendezvények*. Ilyenek pl. a megyei nemzetiségi napok, az országos nemzetiségi fesztiválok, a nemzetiségi közművelődés országos konferenciája, a rádió nemzetiségi népzenei találkozói, az anyanyelv hete, a nemzetiségi úttörőfesztiválok, a nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciák vagy a duna menti folklór-találkozók.

Kutatások

Az Állami Gorkij Könyvtárban 1979 óta folynak rendszeres kutatások a hazai nemzetiségek művelődéséről. 1982-től a *nemzetiségi kutatócsoport* létrehozásával kutatásaik köre jelentősen kibővült. Vizsgálódásaikat – Magyarországnak a kisebbségi kérdés vonatkozásában kialakult sajátos érdekelttségét és helyzetét figyelembe véve – főként három területen végezték eddig eredményesen, éspedig:

- a nemzetiségi kérdés Magyarországon;
- a magyar nemzeti kisebbségek és a közép-kelet-európai kisebbségi problematika; végül
- a nemzetiségi kérdés elmélete.

Mindhárom témakör tanulmányozása *komplex társadalomtudományi módszeret* igényel. Tekintve, hogy hazánkban 1949 — a Kelet-Európai Intézet bezárása — óta gyakorlatilag az intézményes nemzetiségi kutatás szünetelt, három évtizedes lemaradást kellett pótolniuk. Így érthető módon alakult ki az az állásfoglalás, miszerint a kutatások döntően *a nemzetiségi kérdés jelenére és közelmúltjára* összpontosítsanak.

E kutatócsoport gondozza a Művelődéskutató Intézet koordinálásával folyó közművelődési kutatási főirány nemzetiségi témaköreit. Az intézmény 1982—85. évben közép távú kutatást végez *a magyarországi nemzetiségek kulturális tudati jellemzőinek* az alakulásáról. A vizsgálat első körébe egy-egy szlovén, román, német és szlovák nemzetiségi községet vontak be, hogy feltárják e kisebbségek népi kultúrájának beépülési folyamatát mai, élő kultúrájukba. Lefolytattak egy, a maga nemében előzményeket nélkülöző szociológiai felmérést öt nemzetiségi középiskola, illetve tagozat végzős diákjai között a kisebbségi nyelv és tudat állapotát feltérképezendő. A vizsgálat harmadik területe a nemzetiségek közművelődési intézményrendszerének a legfontosabb elemeit fogja át. E keretben részletesen elemzik a nemzetiségi bizottságok, könyvtárak, tömegtájékoztatási eszközök, művelődési otthonok, klubok, néprajzi gyűjtések, a múzeumi munka és a honismereti tevékenység eredményeit.

A budapesti Gorkij Könyvtár *együttműködésre* törekszik olyan más *belső és külföldi kutatóhelyekkel*, ahol már korábban is folytak nemzetiségi érdekelt-ségű kutatások. Országon belül felvette a kapcsolatot az Akadémia Történettudományi, Irodalomtudományi, Nyelvtudományi Intézetével, Néprajzi Kutatócsoportjával, a Regionális Kutatások Központjával, valamint e tudomány-ágak egyetemi, főiskolai tanszékeivel. A külföldi társintézmények közül a leggyümölcsözőbb az az együttműködés, amely a ljubljanai Nemzetiségi Kérdések Intézetével 1983 óta folyik, és egy Európában egyedülálló határ menti közös nemzetiségsszociológiai vizsgálatban realizálódott. Ez utóbbi jelentőségére még javaslataink taglalásakor visszatérünk.

Összefoglalónkból kiderülhetett, hogy a magyar kultúrpolitikában a nemzetiségi kérdés demokratikus és humánus kezelése *nem rövid távú*, hanem perspektivikus elem. A nemzetiségekkel, mint egy-egy szomszédos vagy távolabbi nemzet reprezentánsaival való mindennapi kapcsolat a nemzetiségi sajátosságok reális megismerésén alapuló *toleranciát*, harmonikusabb együttélést hoz magával, ami a Dunatáj és a kontinens békéjének nem elhanyagolható tényezője.

Javaslatok

Európában igen ritka a nyelvileg-etnikailag egynemű ország, amelyben a politikai határok egyetlen népet fognak át. A többi államban — kisebb vagy nagyobb arányban — élnek olyan közösségek, csoportok, kisebbségek, amelyek nyelvük, kultúrájuk, hagyományaik, nemzeti tudatuk alapján elkülönülnek a lakosság fennmaradó részétől. Ezeknek a kisebbségeknek — nemzetiségeknek — igen eltérő a történelmi kialakulásuk, mások és mások a szo-

ciológiai jellemzőik, különbözik fejlettségük és hatalmi súlyuk, és nem utolsósorban igen változatos az a társadalmi-politikai közeg is, amely őket országokban körülveszi. Hasonló vagy azonos azonban esetükben az, hogy nagy többségük meg akarja őrizni jellemzőit, identitását; úgy kíván részt venni a társadalom egészének életében, hogy közben megtartsa nemzeti egyéniségét.

Ha az államhatalom nem ismeri el a nemzeti kisebbségek kultúrájának megőrzésére irányuló igényt, és erőszakos asszimilációs politikát folytat, ez könnyen feszültségekhez vezethet az adott országban, sőt az államközi kapcsolatokban is. Ugyanakkor ha az állam segíti a kisebbségi megmaradás törekvését, ezzel nemcsak demokratikus igényt elégít ki, hanem saját belső stabilitását is fokozza, és szilárdabb, tartósabb belpolitikai viszonyrendszert teremt. Ezt erősítheti a kisebbségek államközi közvetítő-közeltítő, ún. *hidszerepének* kibontakoztatása, ami általában jó hatással van két szomszédos országra, sőt egy egész térség nemzetközi viszonyrendszerére is. A kisebbségi kérdés tehát egyaránt alkalmas államok és népek összekapcsolására vagy szembeállítására; ebben az értelemben a nemzetközi béke és biztonság egyik összetevője. A nemzetiségekhez való viszony egy társadalom érettségének, fejlettségének, politikai kultúrájának, benne az állampolgári jogok szintjének fontos fokmérője is egyben.

Ezt a tényt elismerték az európai biztonsági és együttműködési értekezlet előkészítő tárgyalásain, három helyen fogalmazták meg a helsinki záróokmányban, valamint helyet kapott a belgrádi és madridi utóértekezletek dokumentumaiban is. Különösen fontos a helsinki záróokmány megállapítása, hogy a nemzeti kisebbségeket és a regionális kultúrákat meghatározott szerep illeti meg az államok közötti kulturális-oktatásügyi együttműködésben és esérékben.

- A kisebbségi nyelvoktatás fejlesztése során Magyarország szükségesnek tartja az anyanyelvi országokból érkezett vendégtanárok, lektorok, pedagógus szakemberek részvételét; az állam oktatáspolitikája általános szempontjaival összhangban az anyanemzetektől származó tankönyvek, szemléltető eszközök és más nevelési segédeszközök felhasználását a szükségletnek megfelelően. Országunk saját tapasztalataiból kiindulva állítja, hogy célszerű és kölcsönösen előnyös az anyanyelvi ország szakembereinek bevonása a nemzetiségi tankönyvek tartalmi kidolgozásába és anyanyelvi lektorálásába.

- Nagy jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy nemzetiségi pedagógusaink, közművelődési szakembereink és főiskolai hallgatóink számára lehetőség nyíljon *nyelvi és szakmai továbbképzésre* az anyanyelvi országban is. Néhány ország viszonylatában kedvező tapasztalataink vannak az iskolásgyerekek anyanyelvi táborkokba való kölcsönös küldésével és fogadásával kapcsolatban. A magyarországi nemzetiségpolitika a már említett olvasótáborok mozgalmát abban a tekintetben is tovább kívánja fejleszteni, hogy e táborok ifjú résztvevőinek gyakoribb lehetőségük legyen a határon túli írókkal-szerzőkkel és diákokkal való találkozássra. A régebben jól bevált *gyermekcsere-akciók* felelevenítésével határokon átnyúló nyelvgyakorlási alkalmat lehetne biztosítani. 1985-ben Magyarországon a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat keretében *Nemzetiségi Tanács* alakult, amely egyik fontos céljával tűzte ki a hazánkban élő kisebbségek közművelődésének, tudományos ismeretterjesztésének anyanyelven való fejlesztését. Hogy ez megvalósulhasson, intézményeink fokozottan számolnak a környező országokból érkező vendég-előadókkal is.

• Hazai tapasztalatunk, hogy a nemzeti kisebbségek könyvekkel való ellátása nehezen megvalósítható az anyanyelvi nemzetek közreműködése nélkül. Támogatjuk a nemzetiségek *könyvellátásáért* felelős szervezetek és intézmények határon túli kapcsolatait; rendszeres és közvetlen tájékoztódásukat a kisebbségek anyanyelvén a határon túl megjelenő irodalmakban, a központi és regionális könyvtárak kölcsönösségi alapon megvalósuló könyvcseréjét és az intézményes könyvküldéseket.

• Szükségesnek éreznénk a kisebbséglakta területek *könyvesboltjaiban* mind a nyelv szerinti országokból származó, mind a saját nemzetiségi könyvkiadás köteteinek a jelenleginél kiterjedtebb, kölcsönös árusítását.

• Ösztönözni kellene a *nemzetiségi alkotók* (népművészek, költők, írók, képzőművészek stb.), együttesek, múzeumok rendszeres egyéni és csoportos *anyanyelvi bemutatózását*, publikációs, kiállítási és fellépési lehetőségének a biztosítását.

• Az egyes viszonylatokban eredményes együttműködéshez hasonlóan, szorgalmazzuk a kisebbségek körében felgyűjtött vagy felgyűjtendő néprajzi, kultúrtörténeti anyag *közös feldolgozását*, sajtó alá rendezését a határok mindkét oldalán.

• Több európai ország határmenti területe számos történelmi, kulturális és fejlettségbeli rokonvonást mutat pedig etnikailag vegyes lakosságú. Indokoltnak tartjuk az *interregionális kulturális együttműködési formák* fejlesztését ezeken a területeken (közös történelmi és képzőművészeti kiállítások, a tájegységben élő különböző nyelvű írók műveinek együttes kiadása, közös környezetvédelmi erőfeszítések, amelyeknek része lehet pl. a tájegységre jellemző azonos építészeti stílusjegyek megőrzése stb.). Ezt az együttműködést erősíthetik a területen élő kisebbségek képviselőinek rendszeres találkozóit; népművészeti együtteseik kölcsönös vagy közös bemutatóit stb. Magyarország pl. a Pannon együttműködésben — amely Nyugat-Magyarország, az osztrák Burgenland, a Szlovén és Horvát SZSZK határ menti területeinek kulturális és gazdasági interakcióit jelenti — olyan tapasztalatokat szerzett, amelyeket hasznosnak ítélt meg általában mind az azonos, mind a különböző társadalmi rendszerű és nemzetközi helyzetű államok egymásközti kapcsolataiban.

• Szükségesnek tartjuk, hogy az európai országok tömegtájékoztatási szervei — a „kisebbség” és a „többség” nyelvén egyaránt — nagyobb terjedelemben tájékoztassanak a nemzetiségi kérdéstről, mind az egyes országokon belül, mind a határ menti együttműködésben betöltött pozitív szerepük vonatkozásában. Hasznos lenne pl. ha nemzetközi kooperációban olyan két- vagy többnyelvű rádió- és televíziós műsorok készülnének, amelyek az érintett országokban élő nemzetiségek kulturális életéről adnának ismertető áttekintést (példa erre „A kisebbségek — Európa gazdasága” című, hazánkban sajnos nem vetített televíziós dokumentumfilm-sorozat).

• Ezzel párhuzamosan javasoljuk, hogy a kisebbségi sajtó, rádió- és televízióadások rendszeresebben tudósítsanak a nyelv szerinti nemzeteik életéről, kulturális eseményeiről. A magyarországi Szlovén-vidéken kiépítésre kerülő kábeltelevíziós-rendszer és a Szlovéniában a magyar televízió vételét elősegítő átjátszó torony építése követendő példa az anyanyelvi és a többségi nemzet *tömegkommunikációs együttműködésére* a kisebbségek érdekében.

• Magyarország célszerűnek tartja a kisebbségek és nemzetiségek kultúrája egy-egy jellemző aspektusának nemzetközi kollokviumokon való megvitatását a kérdés elméleti kutatóinak és gyakorlati szakembereinek rész-

vételével. Ennek a törekvésnek a jegyében rendezte meg hazánk 1985. október elején harmadízben a nemzetközi néprajzi *nemzetiségkutató konferenciát* a több-
etnikumú kulturális hagyományokkal rendelkező Békéscsaba városában. A kutatók e nemzetközi találkozásjának sikeres lebonyolítását biztatásnak
érezzük a jövőre nézve is; örömmel vennénk mind a résztvevők körének további
bővülését, mind a konferencia-sorozat más-más országban való megrendezé-
sének gondolatát, valamint a néprajz mellett más társadalomtudományok
képviselőinek is a részvételét.

• 1972. június 19–28. között zajlott le Helsinkiben az UNESCO szerve-
zésében az európai művelődési miniszterek kulturális politikával foglalkozó
értekezlete. A konferencia zárójelentésének nemzetiségi vonatkozású 27. cikke
többek között ajánlja az UNESCO-nak és az érdekelt országoknak, hogy
lássanak hozzá *tanulmányok* készítéséhez arról, hogy milyen szerepet játsza-
nak a kisebbségek az egyes államok fejlődésében és kulturális együttműködé-
sükben. Ebben a szellemben kezdett hozzá 1983-ban egy magyarországi és egy
jugoszláviai (szlovéniai) kutatócsoport a nemzetiségi problematika empirikus
módszerű közös tanulmányozásához a két ország határ menti vegyeslakosságú
területein. Az így szerzett adatokat és tapasztalatokat a magyar és szlovén
kutatók együtt dolgozzák fel, és közös monográfiában kívánják megjelentetni.
Ezzel nemcsak tudományos célokat szolgálnak, hanem a nemzeti kisebbségek
megmaradása és fejlődése, valamint az államközi együttműködés gyakorlati
ügyét is.

• Hasznos lenne a határ menti területek közötti személy- és áruforgalom
(testvérvárosi kapcsolatok, „kishatárforgalom”) fejlesztése; az interregionális
együttműködés (munkaerő-áramlás, árvíz- és környezetvédelem) fenntartása
és bővítése, a határ menti területek (melyek sok esetben évszázados gazdasági-
közlekedési-etnikai-kulturális egységeket alkottak) közös és egybehangolt fej-
lesztése.

• A hídszerep erősítésére vezessék be országonként néhány általános és
középiskolában *a kisebbségek nyelvének oktatását nem nemzetiségiek számára is*,
hogy a nyelv megtanulásán túlmenően minél többen megismerhessék e népek
történelmét, irodalmi-művészi alkotásait és mentalitását.